

**NEĮVERTINTAS CARLO SCHMITTO
PAŽIŪRŲ ASPEKTAS**

LINAS JOKUBAITIS

Straipsnio tikslas – įrodyti, kad politinio romantizmo samprata gali būti traktuojama kaip svarbus Carlo Schmitto politinių pažiūrų elementas. Neskiriant dėmesio politinio romantizmo koncepcijai, neįmanoma suprasti pagrindinių šio autoriaus politikos filosofijos idėjų. Adekvatus politinio romantizmo koncepcijos vaidmens supratimas galimas tik aiškiai suvokus politikos teologijos kaip Schmitto pasiūlytos disciplinos vaidmenį. Išsiaiškinus politinio romantizmo ir politinės teologijos santykį, straipsnyje siekiama įrodyti, kad be politinio romantizmo koncepcijos neįmanoma suprasti Schmitto kūrybos visumos. Schmitto politikos filosofija yra sukurta kaip priešprieša politiniam romantizmui.

Įvadas

Carlo Schmitto biografas Gopalas Balakrishnanas mano, kad politinio romantizmo tyrinėjimas Schmittui buvo atsisveikinimas su

Linas Jokubaitis – Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto Lyginamosios politikos magistro programos absolventas (el. paštas: Linasjokubas@gmail.com).

© Linas Jokubaitis, 2011

Straipsnis įteiktas redakcijai 2011 m. balandžio 8 d.

Straipsnis pasirašytas spaudai 2011 m. rugpjūčio 18 d.

jaunatvišku estetizmu¹. Jo veikalas „Politische Romantik“ kol kas nesulaukė atidesnio tyrinėtojų dėmesio. Manoma, kad Schmittas nagrinėjo antraeiles estetikos ir intelektualinės istorijos problemas. Jo kūrybos tyrinėtojai politinio romantizmo sampratai skiria mažai dėmesio². Stephenas Holmesas „Politische Romantik“ pristato kaip liberalizmo kritikai skirtą veikalą³, o Frankas Ankersmitas jį apibūdina kaip mėginimą įrodyti, kad liberalioji demokratija yra romantiškos vaizduotės kūrinys⁴. Tai paviršutiniški ir neįtikinami Schmitto veikalo apibūdinimai. Būtina naujai pažvelgti į vokiečių mąstytojo pasiūlytos politinio romantizmo koncepcijos vaidmenį.

1. Romantizmo samprata

„Politische Romantik“ yra vienas mįslingiausių Carlo Schmitto darbų⁵. Vokiečių mąstytojo biografas Gopalas Balakrishnanas mano, kad šis veikalas yra „raginimas intelektualiniam persiginklavimui, <...> tačiau neaišku, prieš ką turėjo būti ginkluojamasi“⁶. Schmitto kūrybos tyrinėtojai nenori pripažinti, kad be šio veikalo neįmanoma adekvačiai suprasti vėlesnės šio mąstytojo politinės filosofijos⁷.

¹ Balakrishnan Gopal, *The Enemy: An Intellectual Portrait of Carl Schmitt*, London: Verso, 2000, p. 23–27.

² Bolsinger Eckard, *The Autonomy of the Political: Carl Schmitt's and Lenin's Political Realism*, Westport: Greenwood Press, 2001, p. 41–42; Gottfried Paul, *Carl Schmitt*, London: The Clardige Press, 1990, p. 10–11; Koonz Claudia, *The Nazi Conscience*, Cambridge, Massachusetts: Belknap Press, 2001, p. 293.

³ Holmes Stephen, *Anatomy of Antiliberalism*, Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1996, p. 44–46.

⁴ Ankersmith Frank, *Aesthetic Politics: Political Philosophy Beyond Fact and Value*, Stanford: Stanford University Press, 1997, p. 113.

⁵ Nuo pat knygos pasirodymo 1919 metais ją nesėkmingai mėginta įsprausti į pripažintų intelektualių disciplinų rėmus. Šis veikalas dažnai vadinamas kultūros ar literatūros kritika, intelektualine istorija. JAV bibliotekų kataloguose knyga priskiriama prie istorijos ir politikos mokslų.

⁶ Balakrishnan, p. 23–27.

⁷ Knygoje „Politische Theologie. Vier Kapitel zur Lehre von der Souveränität“ to pa-

Schmittas pateikė politinio romantizmo sampratą, apimančią daugiau negu tik XIX amžiaus romantikų sąjūdį. Jis buvo įsitikinęs, kad romantikų požiūrį geriausiai atspindi XVII šimtmetyje okazionalistų pasiūlyta *occasio* sąvoka. *Occasio* yra kauzalumo ir žmones saistančių normų priešingybė. Romantizmas, pasak Schmitto, gali būti apibūdintas kaip „subjektyvus okazionalizmas“⁸. Romantiškasis kultūrinis sąjūdis formuoja okazionalistinį santykį su tikrove. Subjektyviajame okazionalizme romantikas užima Dievo vietą ir žvelgia į pasaulį kaip į progą vaizduotei pasireikšti. Jam būdingas estetiškas santykis su pasauliu. Romantiškas požiūris sukelia sąvokų, įskaitant ir politines, dezintegraciją. Politinis romantizmas – tai ontologinio mąstymo atmetimas. Savo prasmę praranda klasikinės filosofijos sąvokos – substancija, medžiaga, forma ir esmė.

Romantikai pakeitė XVII amžiaus okazionalisto Arnoldo Geulinxo teiginio *Spectator sum in hac scena, non actor* (aš esu žiūrovas šioje scenoje, o ne aktorius) prasmę. Žmogus tampa ir aktoriumi, ir stebėtoju, besigrožinčiu savo estetinė kūryba. Subjektyvus romantiškasis okazionalizmas yra radikali tradicinio okazionalizmo transformacija. Subjektas užima Dievo vietą ir tampa pasaulio centru: „<...> tikrovė turi tik tai, ką subjektas padaro savo kūrybinių interesų

ties pavadinimo skyriuje Schmittas nurodo, kad „Politische Romantik“ yra jo sistemiško darbo su politinėmis sąvokomis dalis. Žr.: *Political Theology. Four Chapters on the Concept of Sovereignty*, Cambridge, Massachusetts: MIT Press, 1985, p. 37. 1929 metų paskaitoje „Das Zeitalter der Neutralisierungen und Entpolitisierungen“ Schmittas teigė, kad romantizmas yra pereinamasis laikotarpis tarp XVIII amžiaus metafizikos ir moralizmo bei XIX amžiaus technicizmo ir ekonomizmo. Ankersmitas nepagrįstai mano, kad „Politische Romantik“ buvo Schmitto mėginimas parodyti, kad liberali parlamentinė demokratija yra ne Apšvietos, o romantizmo produktas, leidžiantis kalbėti apie „romantiškas demokratijos savybes“. Žr. Ankersmith, p. 113.

⁸ Schmittas mano, kad klasikinių okazionalistų pareiškimai dažnai primena vėliau romantikų darytus pareiškimus. Žr. Schmitt Carl, *Political Romanticism*, Cambridge, Massachusetts: MIT Press, 1986, p. 86.

objektu⁹. Ironija ir intriga tampa pagrindiniais romantiko ginklais, leidžiančiais apsisaugoti nuo išorinio pasaulio ir išlaikyti „subjektyvistinę autarkiją“¹⁰.

Ankstyvajame nepelnytai neįvertintame Schmitto veikale „Politische Romantik“ galima išvelgti pagrindinių šio autoriaus politinės filosofijos idėjų ištakas: romantikų apolitiškumą, jų nenorą ir nesugebėjimą priimti politinius sprendimus, politinių sąvokų dezintegraciją, politinio konflikto akcentavimą. Nesunku pastebėti ryšį tarp politinio romantizmo koncepcijos ir šio autoriaus pasiūlytos parlamentinės demokratijos kritikos. „Politische Romantik“ artimai susijęs su Schmitto veikalu „Die geistesgeschichtliche Lage des heutigen Parlamentarismus“, pasirodžiusiu praėjus ketveriems metams po „Politische Romantik“ publikavimo. Schmittas manė, kad parlamentinė demokratija yra viena iš politinio romantizmo formų. Jo nuomone, parlamentinę „amžinos diskusijos“ koncepciją galima aptikti romantikų „nesibaigiančio pokalbio idėjoje“¹¹.

Schmittas stengėsi įtikinti, kad romantikai dėl jiems būdingo subjektyvaus okazionalizmo vengia išsipareigojančio santykio su teisiniais, moraliniais ir politiniais sprendimais. Politinis romantikas vengia priimti sprendimą. Politinės ir istorinės aplinkybės jam yra tik proga pademonstruoti savo kūrybingumą ir vaizduotę¹². „Politische Romantik“ Schmittas pirmą kartą užsimena apie romantiškas liberalizmo šaknis. Jo nepasitikėjimas romantizmu vėliau virto nuoseklia liberalizmo politinės filosofijos kritika. Praėjus keleriems metams po „Politische Romantik“ pasirodymo, Schmittas suformulavo pagrindinį savo liberalizmo kritikos argumentą: „<...> yra liberali prekybos, Bažnyčios ir švietimo politika, bet absoliučiai nėra liberalios politi-

⁹ Schmitt, 1986, p. 16–20, 97.

¹⁰ Ibid., p. 98.

¹¹ Schmitt Carl, *The Crisis of Parliamentary Democracy*, Cambridge, Massachusetts: The MIT Press, 2000, p. 34–36.

¹² Schmitt, 1986, p. 123–125.

kos, tik liberali politikos kritika.¹³ Schmittas liberalizmą kritikavo dėl bandymų išvengti konflikto, jį pakeisti nesibaigiančia diskusija. Galima tik spėti, ar, rašydamas „Politische Romantik“, Schmittas jau mąstė apie galimybę politiką grįsti draugo ir priešų perskyra, kuri pirmą kartą aptinkama veikale „Der Begriff des Politischen“¹⁴.

2. Politikos teologijos samprata

Heinrichas Meieris mano, kad Schmitto politines nuostatas galima suprasti tik supratus politinės teologijos disciplinos prigimtį. Šio autoriaus žodžiais, „politinė teologija yra Schmitto „teorijos šerdis“, vienijanti visą mąstytojo kūrybą, kurioje yra daug istorinių posūkių, politinių pozicijų keitimų, tyčinių apgavysčių ir netyčinio obskurantizmo“¹⁵. Peterio Hohendahlis nuomone, Schmitto kritikai, ypač Vokietijoje, daug dėmesio skyrė teologinei jo minties daliai, tačiau anglosaksų pasaulyje teologinė politinės minties pusė ilgą laiką nesusilaukė tinkamos atidos¹⁶. Schmittas politinės teologijos koncepciją pirmą kartą nuosekliai išdėstė 1922 metų veikale „Politische Theologie. Vier Kapitel zur Lehre von der Souveränität“. 1969 metais jis grįžo prie apmąstymų politinės teologijos tema. Tai rodo jo paskutinė knyga „Politische Theologie II. Die Legende von der Erledigung

¹³ Schmitt, 2007, p. 70.

¹⁴ „Politische Romantik“ įvade, parašytame antrajam leidimui 1924 metais, galime rasti šiuo atžvilgiu ypač įdomią ištrauką: „Nei religiniai, nei moraliniai ar politiniai sprendimai, nei moksliniai konceptai nėra įmanomi grynai estetiniame domene. Bet tikra tiesa, kad visos substantyvios opozicijos ir skirtumai, gėris ir blogis, draugas ir priešas, Kristus ir Antikristas gali tapti estetiniais kontrastais ir priemonėmis sukurti intriga romane.“ Žr. „Political Romanticism“, p. 16. Akivaizdu, kad Kristaus ir Antikristo opozicija yra religinio sprendimo reikalas, pasirinkimas tarp gėrio ir blogio priklauso etikai. Lieka nepaminėtas politinis sprendimas, taip pat draugo ir priešų opozicija. Galbūt jau tuomet Schmittas politiką suvokė kaip pagrįstą draugo ir priešų skirtimi.

¹⁵ Meier Heinrich, *Leo Strauss and the Theologico-political Problem*, New York: Cambridge University Press, 2007, p. 77.

¹⁶ Hohendahl Peter, „Political Theology Revisited: Carl Schmitt's Postwar Reassessment“, *Konturen* 1, 2008, p. 1–3.

jeder Politischen Theologie“. Šio autoriaus kūrybos tyrinėtojai nesutaria, kokį vaidmenį jo kūryboje vaidino politikos teologija.

Apardamas savo veikalą „Politische Theologie. Vier Kapitel zur Lehre von der Souveränität“ Schmittas pripažino, kad jo pirmosios knygos apie politinę teologiją problema buvo ne teologinė dogma, bet epistemologijos ir idėjų istorijos klausimai. Jį domino „struktūrinis teologinių ir juridinių principų, argumentavimo būdų ir išvalgų tapatumas“¹⁷. Schmittas buvo įsitikinęs, kad įmanomos įvairios jo sukurtos disciplinos interpretacijos: „<...> politinė teologija yra polimorfiškas fenomenas, ji turi dvi skirtingas puses – teologinę ir politinę. Kiekviena šių pusių yra nukreipta į specifinius konceptus. Tai galima suprasti iš frazės *compositum*. <...> Tokiame dvilypiame tyrinimū lauke rimta diskusija galima tik tada, kai argumentai, klausimai ir atsakymai yra tiksliai apibrėžti.“¹⁸

Schmitta intencijas gerai rodo chrestomatiniu tapęs teiginys: „<...> visos vaisingos moderniosios valstybės teorijos sąvokos yra sekularizuotos teologinės sąvokos.“¹⁹ Vokiečių filosofas manė, kad politikos teologija yra savarankiška disciplina. Teologija ir jurisprudencija šiandien yra suvokiamos kaip dvi atskiros ir dažnai priešiškos disciplinos, tačiau, Schmitta nuomone, jos abi sudaro *ius utrumque*. Pagrindinė politinės teologijos disciplinos problema yra teisės ir teologijos sąvokų santykis – „mokslinė konceptualioji abiejų fakultetų struktūra sistemiškai sukūrė sritis, kuriose galėjo vykti sąvokų mainai“²⁰. Vokiečių mąstytojas manė, kad konceptualus teologijos ir jurisprudencijos panašumas leidžia prasmingai kalbėti apie politikos teologijos discipliną. Gyvenimo pabaigoje Schmittas rašė: „<...> vis-

¹⁷ Schmitt Carl, *Political Theology II. The Myth of the Closure of any Political Theology*, Cambridge: Polity Press, 2008, p. 42.

¹⁸ Ibid., p. 66.

¹⁹ Ibid., p. 36.

²⁰ Schmitt, 2008, p. 32, 108–109.

kas, ką aš sakiau politinės teologijos tema, buvo juristo teiginiai apie akivaizdų teologinių ir juridinių konceptų panašumą.²¹

Meieris teisus sakydamas, kad Schmittas antroje politinės teologijos knygoje savo sukurta discipliną apibrėžė kaip tyrimų strategiją, skirtą idėjų istorikams, tiriantiems teologinių sąvokų sekuliarizaciją. Jo žodžiais, Schmittas „politinę teologiją pavertė „mokslo filosofijos teze“, „konceptualiosios istorijos“ sritimi, kurioje ieškoma „atitikimų“, „analogijų“ ir „struktūrinių panašumų“ tarp teologijos ir jurisprudencijos“²². Visus Schmitto teiginius politinės teologijos tema galima suprasti kaip teisininko, o ne teologo pasisakymus. Jis manė, kad jo siūlomas tyrimo metodas, kuriuo siekiama atrasti teologinių ir teisinių sąvokų analogijas, gali būti apibūdintas kaip teisinių sąvokų sociologija. Nors šalia to jis pridurdavo, kad jam neįdomu, kaip mokslininkai apibūdina jo sukurta discipliną²³.

Kiekvienas Schmitto veikalas yra polemika su kokia nors idėja ar teorija. Meierio nuomone, „Politische Theologie. Vier Kapitel zur Lehre von der Souveränität“ buvo nukreiptas prieš Mikhailo Bakunino 1871 metų straipsnį „La Theologie politique de Mazzini et l'internationale“, kuriame rusų anarchistas kritikavo italų politiko pažiūras. Meierio teigimu, Bakunino darbe Schmittas išvelgė maištą prieš hierarchiją, dieviškąjį ir žmogiškąjį autoritetą. Remiantis šia interpretacija galima teigti, kad vokiečių mąstytojas surado „tikrąjį tradicinių Vakarų Europos kultūros sąvokų priešą“²⁴. Meieris teisus sakydamas, kad Schmittas politinės teologijos discipliną suvokė kaip reakciją į tradicinių europietišku teisės sąvokų dezintegraciją. Tačiau šio proceso kaltininkais jis laikė ne anarchistus ar komunistus. Tikrais jo kritikos objektas buvo politinis romantizmas.

²¹ Ibid., p. 148.

²² Meier, p. 78.

²³ Schmitt, 1985, p. 44.

²⁴ Meier, p. 79.

Viena iš svarbiausių Schmitto kūrybos sąvokų yra suverenitetas. Abejonių nekelia teologinės šios sąvokos šaknys. Vokiečių mąstytojas manė, kad teisės vadovėliuose nurodoma valstybės „visagalybė“ nėra tik lingvistinis teologijos palikimas. XVII amžiaus valstybės teorijoje monarchas atvirai buvo tapatinamas su Dievu. Pasak Schmitto, yra glaudus ryšys tarp metafizinių, politinių ir sociologinių koncepcijų, postuluojančių „suvereną kaip personalinį darinį ir pirminį kūrėją“²⁵. XVII ir XVIII amžiaus Dievo koncepcijai „priklauso transcendencija *vis-a-vis* su pasauliu, taip pat kaip to laikotarpio valstybės filosofijai priklauso suvereno transcendencija *vis-a-vis* su valstybe“²⁶. Modernioji teisinio ir politinio suvereniteto samprata yra sumodeliuota pagal teologinę Dievo sąvoką.

Schmitto nuomone, suverenas yra tas, kuris sprendžia, ar įvesti nepaprastąją padėtį. Šis įsitikinimas paremtas *necessitas legem non habet* prielaida. Nepaprastoji padėtis negali būti reguliuojama įprastinėmis teisės priemonėmis. Sprendimas įvesti šią padėtį nėra užfiksuotas esamose teisės normose. Suverenas ne tik paskelbia apie nepaprastosios padėties įvedimą, bet ir peržengia nusistovėjusią teisę. Tai reiškia, kad suverenui priklauso konstitucijos suspendavimo ir nepaprastąją padėtį nulėmusių priežasčių įveikimo monopolis. Perkeltas iš teologijos į valstybės teoriją, įstatymų leidėjas šiuo atveju pakeičia Dievą. Nepaprastajai padėčiai jurisprudencijoje priklauso tie patys atributai, kaip ir stebuklui teologijoje²⁷. Suverenas savo veiksmis įsteigia naują, anksčiau nebuvusią politinę tvarką.

Schmittas norėjo įrodyti nepaprastosios padėties idėjos svarbą politikai. Jo nuomone, nepaprastosios padėties svarbos suvokimas dingio dėl moderniosios konstitucinės valstybės teisės ryšio su deistine teologija²⁸. Pasak Schmitto, „teologija ir metafizika ne tik atmetė

²⁵ Schmitt, 1985, p. 47.

²⁶ Ibid., p. 49.

²⁷ Ibid., p. 36.

²⁸ Krikščionybės istorikas Diarmaidas MacCullochas teigia, kad tarp 1640 ir 1700 metų

gamtos dėsnių peržengimą, kuris galimas per tiesioginę intervenciją, randamą stebuklo idėjuje, bet ir tiesioginį suvereno kišimąsi į teisinę tvarką. Apšvietos racionalizmas atmetė išimtį bet kokia jos forma²⁹. Nepaprastosios padėties užmarštis yra sudedamoji liberalaus pasaulėvaizdžio dalis. Politinį liberalizmą Schmittas siejo su švietėjišku deizmu. Liberali valstybės filosofija neigia suvereno kišimąsi į politinio darinio valdymą, panašiai kaip deizmas neigia Dievo kišimąsi į nustatytą pasaulio tvarką. Schmitto nuomone, paneigus aktyvų Dievo kišimąsi į kūrinių, dingsta nepaprastosios politinės padėties suvokimas. Liberalus suvereno ir nepaprastosios padėties neigimas yra analogiškas deistinėje teologijoje aptinkamam Dievo, kuris įsikiša į pasaulio reikalus, darydamas stebuklus, neigimui.

Schmittas valstybės teorijas skirstė pagal požiūrį į žmogų. Autoritarinės teorijos yra neatsiejamos nuo minties apie prigimtinį žmogaus blogumą, o anarchistinės remiasi prielaida apie prigimtinį žmogaus gerumą. Kuo tvirtesnis tikėjimas gera žmogaus prigimtimi, tuo radikalesnis politinės valdžios neigimas. Pasak Schmitto, visos iškiliausios politinės teorijos yra pagrįstos mintimi, jog žmogus iš prigimties yra blogas, ir būtent dėl to turi būti valdomas politiškai³⁰. Prielaida, kad žmogaus prigimtis nuodėminga, yra būdinga ir teologijai, ir politikos teorijai. Žvelgiant per šią prizmę, nesunku pastebėti, kad liberalizmui būdingas optimistinis žmogaus ir pasaulio traktavimas. Tačiau neteisinga būtų manyti, kad liberalizmas laikosi prielaidos, jog žmogui būdingas prigimtinis gerumas. Liberalai vengia sampro-

susiformavo naujas požiūris į Dievą. Naujojo Testamento Dievo, kuris yra artimai susijęs su kūriniu ir nuolat į ją kišasi, samprata buvo pakeista tikėjimu dievybe, sukūrusia pasaulį ir nustačiusia įstatymus bei struktūras, kurias žmogaus protas yra pajėgus suprasti. Po šio kūrimo Dievas nebesikiša į pasaulio tvarką, nes jos sukūrimas yra svarbiausia dovana žmonijai. Šis naujas požiūris į Dievą buvo pavadintas deizmu. Žr. Diarmaid MacCulloch, *A History of Christianity. The First Three Thousand Years*, London: Penguin Books, 2010, p. 786.

²⁹ Schmitt, 1985, p. 36–37.

³⁰ Ibid., p. 58–61.

tauti apie žmogaus prigimtį. Jų nuomone, individas gali būti ir geras, ir blogas.

Su politikos teologija yra glaudžiai susiję Schmitto samprotavimai apie atstovaujamosios demokratijos krizę. Jis manė, kad politinio atstovavimo sąvokos tyrimas yra sudedamoji politinės teologijos dalis. Norint suprasti demokratiją, būtina suvokti ryšį tarp „*politinės vienybės* ir jos buvimo ar reprezentavimo“³¹. Savo požiūrį į politinės reprezentacijos problemą Schmittas aptarė veikale „*Römischer Katholizismus und politische Form*“. Šiame darbe kritikuojamas modernus ekonominis ir techninis požiūris į politiką, griauantis politinio reprezentavimo idėją. 1923 metais Schmittas manė, kad modernaus kapitalisto ir industrinio proletariato tikslas yra bendras – „visos žemės elektrifikacija“³². Jo nuomone, nesutariančios politinės jėgos iš tikrųjų nesutaria tik dėl to paties tikslo įgyvendinimo priemonių. Schmitto žodžiais, „Amerikos finansininkai ir Rusijos bolševikai kartu kovoja už ekonominį mąstymą, nukreiptą prieš politikus ir teisininkus“³³. Tikrąją reprezentavimo prasmę jis matė Romos katalikų bažnyčios doktrinoje, susijusioje su „asmens reprezentacija“³⁴. Katalikų bažnyčia reprezentuoja transcendentinį Dievo asmenį, o ne kintančius piliečių interesus.

Teologinę potekstę turi Schmitto samprotavimai apie politinį įteisinimą. Tai vienas iš modernios politikos sampratų pagrindų. Schmittas manė, kad politinė teologija turi padėti suprasti tikrąją įteisavimo sąvokos kilmę ir prasmę. Jo nuomone, Naujųjų amžių politikai ir teoretikai užmiršta pirminę šios sąvokos prasmę: „žodis „įteisinimas“ daugybę amžių buvo suprastas kaip dinastijų įteisavimo monopolis“³⁵. Moderniaisiais laikais žodis „įteisintas“ įgavo

³¹ Schmitt, 2008, p. 72.

³² Carl Schmitt, *Roman Catholicism and Political Form*, London: Greenwood Press, 1996, p. 13.

³³ Schmitt, 1996, p. 13.

³⁴ Ibid., p. 18.

³⁵ Schmitt, 2008, p. 118.

kitą prasmę ir buvo pradėtas vartoti kaip teisėtumo sinonimas. Legalumas šiandien tapatinamas su teisėtumu³⁶. Schmittas manė, kad XIX amžiuje įvyko du ryškūs valstybės sampratos pokyčiai: 1) buvo eliminuotos teistinės ir transcendentinės sąvokos, 2) susiformavo nauja teisėtumo samprata. Tradicinis teisėtumo principas neteko savo turėtos reikšmės, kol jį pagaliau pakeitė demokratinė teisėtumo samprata. Įteisinimo sąvoka yra susijusi su politikos teologija. Teisinis ir politinis monarchijų pateisinimas buvo siejamas su Dievo malone³⁷. Demokratinis politinis režimas atmetė šią valdžios pateisinimo formą. Demokratiųjų politinių režimų piliečiams teisėtumo sąvoka reiškia tautos arba liaudies valią. Tai naujas teologines šaknis turinčios politinės sąvokos supratimas.

Demokratinio teisėtumo sampratą Schmittas siejo su XIX amžiuje įvykusių svarbiu intelektualiniu lūžiu – iš politikos buvo pašalintos transcendentinę prasmę turėjusios sąvokos. Šio amžiaus mąstytojai transcendentinius principus pavertė imanentiniais. Teologinės sąvokos buvo išsaugotos tik joms suteikiant naują prasmę. Ryškiausias imanentinio požiūrio į anksčiau buvusias transcendentines sąvokas pavyzdys yra „demokratinė valdančiųjų ir valdomųjų tapatybės tezė“³⁸. Schmitto nuomone, demokratinis politinis režimas nesiduoda apmąstomas teologinėmis sąvokomis, bet reiškia „imanentinį panteizmą ar pozityvistinį abejingumą bet kokiai metafizikai“. Demokratija gali būti siejama su ateizmu ir reliatyvistiniu scientizmu³⁹. Schmitto įsitikinimu, demokratija neturi jokio substancialaus politinio turinio ir gali tarnauti įvairioms politinėms jėgoms⁴⁰.

³⁶ Ibid., p. 118–119. Maxas Weberis manė, kad moderniuose politiniuose dariniuose labiausiai paplitusi teisėtumo forma yra racionalus legalumas. Žr. Weber Max, *Economy and Society: An Outline of Interpretative Sociology*, Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press, 1978. Žr.: p. 645–659, 809–815.

³⁷ Schmitt, 2008, p. 74.

³⁸ Schmitt, 1985, p. 49.

³⁹ Ibid., p. 49–51.

⁴⁰ Schmitt, 2000, p. 24.

3. *Politinės teologijos ir politinio romantizmo santykis*

Leo Straussas pažymėjo, kad, norint teisingai interpretuoti Schmitto kūrybą, reikia laikytis jo paties išdėstytų kūrybos principų. Svarbiausias jų yra polemiskumas⁴¹. Schmittas manė, kad „visos politinės sąvokos, vaizdiniai ir terminai turi poleminę prasmę. Jie yra sufokusuoti į tam tikrą konfliktą ir apriboti konkrečios situacijos, <...> jie tampa tuščiomis vaiduokliškomis abstrakcijomis, kai dingsta specifinė situacija“⁴². Schmitto nuomone, tikroji sąvokų esmė gali išryškėti tik polemizuojant. Todėl šio autoriaus kūrybą būtina suvokti kaip nuolatinę polemiką. Skirtingu laiku parašytuose Schmitto veikaluose galima rasti daug polemikos, tačiau „Politische Romantik“ gali būti apibūdintas kaip išskirtinis veikalas.

„Politische Romantik“ yra polemiskiausias Schmitto darbas. Tinkamai jo nesupratę, negalime suvokti kitų šio autoriaus idėjų kilmės. Politinio romantizmo kritika apima kelias skirtingas temas, vokiečių mąstytojo išplėtotas vėlesniuose darbuose. „Politische Romantik“ argumentai pasikartoja vėlesniuose veikaluose, evoliucionuoja į naujus argumentus ir net atskirus darbus. Michaelis Hoelzlis ir Grahamas Wardas, rašydami įvadą antrajai politikos teologijos knygai, teigia: „Schmittas panaudojo tokią pačią gramatinę pavadinimo struktūrą, kurią naudojo pavadindamas savo 1919 metų veikalą „Political Romanticism“ [„Politische Romantik“ – L. J]. Tai leidžia manyti, kad politinė teologija ir politinis romantizmas gali būti sukeisti vietomis (*interchangeable*): abiejuose veikaluose aptariami istoriniai laikotarpiai, kuriais tam tikri tikėjimai ir įsitikinimai įvairių bendruomenių buvo priimamai neinvestuojant.“⁴³ Tai klaidingas požiūris. Schmitto politinės teologijos idėjos griežtai oponuoja politinio romantizmo koncepcijai.

⁴¹ Leo Strauss, „Notes on Carl Schmitt“, *The Concept of the Political*, p. 83.

⁴² Schmitt, 2007, p. 30.

⁴³ Hoelzl Michael, Ward Graham, „Editors Introduction“, *Political Theology II. The Myth of the Closure of any Political Theology*, p. 5.

Schmittas nuolat pabrėžė romantikų nenorą priimti atsakingą moralinį ir politinį sprendimą. Nuo veikalo „Politische Theologie. Vier Kapitel zur Lehre von der Souveränität“ sprendimą priimti atsisakančio romantiko kritika tapo pagrindine Schmitto liberalizmo kritikos dalimi. Šis autorius pabrėžė išskirtinį suvereno sprendimo vaidmenį politikoje. Tai kertinis jo decizionizmo akmuo. Romantikų pasyvumas jam atrodė kaip didžiulė politinė problema. Paskutinėje savo knygoje „Politische Theologie II. Die Legende von der Erledigung jeder Politischen Theologie“ Schmittas teigia, kad Hobbeso politinės filosofijos klausimas *Quis judicabit? Quis interpretabitur?* yra vienas svarbiausių klausimų, kurį jis sprendė „Politische Theologie. Vier Kapitel zur Lehre von der Souveränität“. Šio klausimo sprendimas jį atvedė į decizionistinę teisės teoriją⁴⁴. Schmitto suvereniteto samprata yra sumodeliuota kaip antitezė sprendimų vengiančiam politiniam romantikui.

Schmittas manė, kad politika neįsivaizduojama be gėrio ir blogio sampratos. Politinį romantizmą jis suvokė kaip emocinę reakciją į politinius įvykius. Politika, jo nuomone, remiasi moraliniu ar teisiniu apsisprendimu, kuris nesuderinamas su estetinė romantiko laikysena. Politinio mąstymo estetizaciją Schmittas siejo su romantikų mąstysemai būdingu „subjektyviuoju okazionalizmu“, veikiančiu kaip „lyrinė patirties parafrazė“⁴⁵. Pagrindinis „Politische Romantik“ kritikos objektas yra estetinę pasaulio patirtį sureikšminantis žmogus, negalintis priimti moralinių ir politinių sprendimų. Schmitto decizionistinė teisės filosofija gali būti suvokiama kaip polemė atsakas pasyviai romantikų estetizmui. Romantiko žaismingumas ir impresionistinis nusiteikimas sunkiai dera su politiškumu, kurį Schmittas siejo su priešo ir draugo perskyra.

Schmittas kritikavo romantikams būdingą „amžinojo pokalbio“ idėją. Jo nuomone, romantiškos „nesibaigiančio pokalbio“ idėjos

⁴⁴ Schmitt, 2008, p. 115.

⁴⁵ Schmitt, 1986, p. 150.

realizavimą galima matyti šiuolaikinėse parlamentų diskusijose⁴⁶. Liberaliosios demokratijos šalininkai mano, kad atvira diskusija yra geriausias būdas pasiekti teisingą sprendimą. Schmittas kritikavo šią nuostatą. Jis mąstė panašiai kaip Juanas Donoso Cortes: „<...> neklystamumas negali atsirasti diskusijoje, jei jo neturi diskutuojantys asmenys; jei valdantieji neklysta, tai tą patį galima pasakyti ir apie valdomuosius. Jei neklystamumas yra prigimtinis žmogaus atributas, tuomet jį turi visi žmonės: arba visi yra teisūs, arba nėra neklystančių.“⁴⁷ Schmittas suvokė atstovaujamosios demokratijos ir politinio romantizmo ryšį. Veikale „Politische Romantik“ suformuluota nesibaigiančio pokalbio idėja jo knygoje „Die geistesgeschichtliche Lage des heutigen Parlamentarismus“ tapo parlamentarizmo kritikos pagrindu.

Viena iš pamatinių Schmitto romantizmui priskiriamų tezių yra tikėjimas prigimtinio žmogaus gerumu. Schmitto nuomone, tai ne tik prieštarauja teologijai, bet ir naikina politiškumą. Žmogaus prigimties nuodėmingumo nepripažįstantiems nereikalingas ne tik religinis išganymas, bet ir politinė valdžia. Romantikų politinių teorijų analizė rodo, kad valdžią jų teorijose ištinka toks pats likimas, kaip ir Dievą: „<...> valdžia negali daryti nieko arbitralaus, mechaniško ir absoliutaus“, iš tikrųjų ji tegali pasitikėti istorijos eiga⁴⁸. Postuluodami prigimtinių žmogaus gerumą, romantikai negali pagrįsti politinės valdžios būtinumo. Vieninteliu politinių institucijų pateisinimu tampa sutarimas ir kompromisas, neskiriant dėmesio žmogaus prigimties nuodėmingumui. Postuluodami prigimtinių žmogaus gerumą, romantikai negali sukurti politinės teorijos. Jie optimistiškai tiki, kad istorijos pažanga žmoniją savaime veda link vis tobulesnės socialinio ir politinio gyvenimo tvarkos.

⁴⁶ Schmitt, 2000, p. 36, 47.

⁴⁷ Cortes Juan Donoso, *Catholicism, Liberalism and Socialism. Considered in their Fundamental Principles*, Dublin: M.H Gill & Son, 1879, p. 40.

⁴⁸ Schmitt, 1986, p. 121.

Schmittas buvo įsitikinęs, kad romantizmas yra nesuderinamas su metafizikos ir teologijos atstovaujama „substancialiu mąstymu“. Romantikai naikina tradicinės metafizinės priešpriešas: „<...> gėris ir blogis, draugas ir priešas, Kristus ir Antikristas; šios prieštaros gali virsti estetiniais kontrastais ir priemone palaikyti romano intriga, jos gali būti įterptos į meno kūrinį kaip išpūdingi efektai.“⁴⁹ Klasikinėje ontologijoje substancija reiškė nekintamą būties esmę. Romantikų subjektyvusis okazionalizmas nepalieka nekintamos būties, tikrovės pagrindu paversdamas kūrybingą individą. Pasaulis romantikui yra tik proga pademonstruoti savo kūrybinius sugebėjimus. Savo paskutiniame veikale „Politische Theologie II. Die Legende von der Erledigung jeder Politischen Theologie“ Schmittas siekė parodyti substancialaus politinio mąstymo svarbą: „<...> konfliktas visuomet yra kova tarp organizacijų ir institucijų, kurios turi būti suprastos kaip konkrečios tvarkos formos. Tai yra *institucijų* kova dėl *pozicijų*. Substancijos iš pradžių turi įgauti formą; jos turi pereiti *formavimosi* etapą ir tik tada gali susitikti kaip kovojantys subjektai, kaip *parties belligérantes*.“⁵⁰ Metafizinį ir teologinį mąstymą šalinantis politinis romantizmas yra politiką naikinantis veiksnys.

„Politische Romantik“ dažnai atrodo tik kaip konkretaus momento polemintis kūrinys, neturintis platesnės reikšmės. Tik žvelgiant iš platesnės vokiečių mąstytojo kūrybos perspektyvos galima pamatyti,

⁴⁹ Ibid., p. 16.

⁵⁰ Schmitt, 2008, p. 114. Schmitto kritikai jį kaltina tuo pačiu dalyku, dėl kurio jis kritikavo romantizmą, – substancialaus mąstymo atsisakymu. Schmittas dažnai yra kritikuojamas dėl avantiūrizmo, iracionalizmo ir nihilizmo. Geriausi tokios kritikos pavyzdžiai yra: Wolin Richard, *The Seduction of Unreason: the Intellectual Romance with Fascism: from Nietzsche to Postmodernism*, Princeton University Press, 2004; Meier Heinrich, *The Lesson of Carl Schmitt: Four Chapters on the Distinction between Political Theology and Political Philosophy*, University of Chicago Press, 1998; Wolin Richard, „Carl Schmitt, Political Existentialism and Total State“, *Theory and Society* 19 (4), p. 389–416; Wolin Richard, „Carl Schmitt: The Conservative Revolutionary Habitus and the Aesthetics of Horror“, *Political Theory* 20 (3), p. 424–447. Schmittas visada pabrėždavo, kad jo politiškumo apibrėžimas yra nesubstancialus, jis tik nurodo politiškumo galimybes, kurios realizuojasi konkrečioje situacijoje.

kad šis veikalas jo autoriui leido suformuoti pagrindines savo politinės teorijos idėjas. „Politische Romantik“ rodo pagrindinį Schmitto oponentą. Vėliau politinį romantiką pakeitė kiti kritikos objektai – atsakomybės vengiantis liberalas, estetiškas politinių reiškinių traktavimas, svarbiausių metafizinių ir teologinių sąvokų šalinimas ir kitos su romantizmo „subjektyviuoju okazionalizmu“ susijusios idėjos. Veikale „Politische Romantik“ Schmittas rado savo didįjį oponentą. Jo nuomone, metafizinio mąstymo pabaiga, teologijos nuvertinimas ir klasikinių filosofijos sąvokų dezintegracija sutampa su romantizmo iškilimu. Schmitto politinė teologija yra sukurta kaip politinio romantizmo antitezė. Veikale „Politische Romantik“ galima aptikti visus pagrindinius vokiečių mąstytojo polemikos taikinius.

Išvados

Tyrinėtojai tinkamai neįvertino ankstyvojo Schmitto veikalo „Politische Romantik“ reikšmės. Šis veikalas nepagrįstai atsidūrė vokiečių mąstytojo kūrybos paraštėje ir nėra įvertintas kaip svarbus teorinis darbas. Knyga dažniausiai pristatoma kaip intelektualinė romantizmo epochos istorija ar estetikos kritika. Tai nepagrįstas požiūris. „Politische Romantik“ yra pirmoji Schmitto pastanga susieti politiką ir teologiją. Šio autoriaus pateiktas romantizmo tyrinėjimas neatšiejamas nuo jo vėlesnių politinių idėjų. Jo garsusis tvirtinimas, kad visuomenės politinės organizacijos struktūra turi tam tikrus metafizinius atitikmenis, pirmąkart pasirodo būtent „Politische Romantik“. Schmitto romantizmo tyrinėjimas – tai pirmasis šio autoriaus bandymas apčiuopti metafizikos ir politikos sąryšį.

Schmittas romantizmą aiškino kaip „subjektyvųjį okazionalizmą“. Tai originali šio kultūrinio sąjūdžio interpretacija, pagrįsta noru suprasti metafizinio mąstymo nykimą ir su tuo susijusias politinio mąstymo permainas. Savo veikale „Politische Romantik“ Schmittas pirmą kartą pabandė paaiškinti, kodėl intelektualinis romantizmo

sąjūdis gali būti traktuojamas kaip metafiziškai ir teologiškai orientuotos politinės minties pabaiga. Jo pasiūlyta „subjektyviojo okazionalizmo“ koncepcija leidžia suprasti, kodėl romantizmo sąjūdžio neįmanoma traktuoti kaip kurios nors vienos politinės programos ar ideologijos. Tai lemia apolitiška šio kultūrinio sąjūdžio prigimtis. Romantikus politiniai reiškiniai domina tik kaip estetinių išpūdžių objektai. Jie nesuvokia politinių fenomenų savitumo ir savo mąstyse na skatina politinį pasyvumą.

Galima sakyti, kad visų Schmitto politinių tyrinėjimų šerdis yra jo sukurta politinės teologijos disciplina. Šis naujas mokslas buvo atsakymas į veikale „Politische Romantik“ atskleistą metafizikos ir teologijos sąvokų dezintegraciją, kulminaciją pasiekusią XIX amžiuje. Vokiečių mąstytojas norėjo įrodyti, kad, pamiršus teologinę politinių sąvokų kilmę, sunku suprasti moderniąją sekuliarią politiką. Jo nuomone, modernios politinės sąvokos priklauso nuo teologinės savo prigimties. Šių sąvokų transformaciją įmanoma suprasti tik suvokus jų teologines šaknis. Politikos teologijos disciplina gali būti interpretuojama kaip Schmitto noro rasti priešnuodį politiniam romantizmui dalis. Šio sąjūdžio „dvasinės struktūros“ analizė geriausiai pateikta veikale „Politische Romantik“.

Schmitto kūrybą turime suvokti kaip nuolatinę polemiką su „Politische Romantik“ pateikta moderniojo politinio mąstymo samprata. Politinis romantizmas yra daugiau nei XIX amžiumi apsiribojantis romantizmo sąjūdis. Tai ištisos politinio mąstymo epochos charakteristika. Šiame veikale galima rasti visus svarbiausius vokiečių mąstytojo kritikos objektus, aptinkamus vėlesniuose jo darbuose. Politinė teologija vienija Schmitto kūrybą. Šis vienijimas būtų neįmanomas be didžiojo oponento, kuris pristatytas veikale „Politische Romantik“. Politinis romantizmas ir politinė teologija – tai du pagrindiniai Schmitto politinės teorijos elementai. Vokiečių mąstytojo politinę mintį galima suprasti tik suvokus, kad ją pagrindžia įtampa tarp politinės teologijos ir politinio romantizmo. Pastarasis yra pagrindinis

Schmitto kritikos objektas, vėlesnėje jo kūryboje įgaudavęs vis naujų pavidalų.

Veikalą „Politische Romantik“ būtina suprasti kaip opoziciją politikos teologijai. Tyrinėtojai dažniausiai nepastebi, kaip produktyviai Schmittas panaudojo polemiką su politinio romantizmo sąjūdžiu, jo antiteze išvelgdamas decizionistinėje teisės teorijoje ir suverenumo, kaip sprendžiamojo darinio, sampratoje. Schmitto politiškumo samprata yra oponavimo politiniam romantizmui padarinys. Pažvelgus plačiau matyti, kad iš politinio romantizmo kritikos išaugusi koncepcija tapo kertiniu šio autoriaus sukurtos politinės teologijos disciplinos akmeniu. Remdamasis „Politische Romantik“ kritika, Schmittas suformulavo pagrindines savo politinės filosofijos idėjas. Šiame darbe sukritikuotas individualistinis ir estetinis politinių reiškinių traktavimas mąstytoją lydėjo visą jo likusį gyvenimą kaip pagrindinis oponentas.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

Ankersmit Frank, *Aesthetic Politics: Political Philosophy Beyond Fact and Value*, Stanford: Stanford University Press, 1997.

Balakrishnan Gopal, *The Enemy: An Intellectual Portrait of Carl Schmitt*, London: Verso, 2000.

Bolsinger Eckard, *The Autonomy of the Political: Carl Schmitt's and Lenin's Political Realism*, Westport: Greenwood Press, 2001.

Donoso Cortes Juan, *Catholicism, Liberalism and Socialism. Considered in their Fundamental Principles*, Dublin: M.H Gill & Son, 1879.

Evans Gilian Rosemary, *Law and Theology in the Middle Ages*, New York: Routledge, 2002.

Gottfried Paul, *Carl Schmitt*, London: The Clardige Press, 1990.

Hoelzl Michael, Ward Graham, *Religion and Political Thought*, London: Continuum Books, 2006.

Hohendahl Peter, „Political Theology Revisited: Carl Schmitt's Postwar Reassessment“, *Konturen* 1, 2008.

Hollerich Michael, „Carl Schmitt“, Peter Scott, William T. Cavanaugh (sud.), *The Blackwell Companion to Political Theology*, UK: Oxford, Blackwell Publishing, 2004.

- Holmes Stephen, *Anatomy of Antiliberalism*, Harvard University Press, 1996.
- Koonz Claudia, *The Nazi Conscience*, Cambridge, Massachusetts: Belknap Press, 2001.
- MacCulloch Diarmaid, *A History of Christianity. The First Three Thousand Years*, London: Penguin Books, 2010.
- Meier Heinrich, *Leo Strauss and the Theologico-political Problem*, New York: Cambridge University Press, 2007.
- Meier Heinrich, *The Lesson of Carl Schmitt: Four Chapters on the Distinction between Political Theology and Political Philosophy*, University of Chicago Press, 1998.
- Philipse Herman, *Heideggers Philosophy of Being – a Critical Introduction*, Princeton University Press, 1998.
- Schmitt Carl, *Political Theology. Four Chapters on the Concept of Sovereignty*, The University of Chicago Press, 1985.
- Schmitt Carl, *Political Romanticism*, Cambridge, Massachusetts: The MIT Press, 1986.
- Schmitt Carl, *The Concept of the Political*, Chicago and London: University of Chicago Press, 2007.
- Schmitt Carl, *The Crisis of Parliamentary Democracy*, Cambridge, Massachusetts: The MIT Press, 2000.
- Schmitt Carl, *Political Theology II. The Myth of the Closure of any Political Theology*, Cambridge: Polity Press, 2008.
- Schmitt Carl, *Roman Catholicism and Political Form*, London: Greenwood Press, 1996.
- Schmitt Carl, *Legality and Legitimacy*, Durham and London: Duke University Press, 2004.
- Weber Max, *Economy and Society: An Outline of Interpretative Sociology*, Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press, 1978.
- Wolin Richard, *The Seduction of Unreason: The Intellectual Romance with Fascism: From Nietzsche to Postmodernism*, Princeton University Press, 2004.
- Wolin Richard, „Carl Schmitt, Political Existencialism and Total State“, *Theory and Society* 19 (4).
- Wolin Richard, „Carl Schmitt: The Conservative Revolutionary Habitus and the Aesthetics of Horror“, *Political Theory* 20 (3).
- Yong Amo, „In the Days of Caesar: Pentecostalism and Political Theology“, Grand Rapids: Berdmans Publishing Co., 2010.

SUMMARY***UNAPPRECIATED DIMENSION
OF CARL SCHMITT'S THOUGHT***

The main concern of this paper is the analysis of political romanticism and political theology. Today „Politische Romantik“ is regarded as a work in the field of aesthetics or XIX century intellectual history. Contemporary interpretations of Schmitt's work downplay the importance of this early treatise. The analysis presented in this paper aims to throw a new light on current discussions about German thinker. The major task of this work is to demonstrate that we cannot understand the entirety of his thought without understanding theoretical arguments presented in „Politische Romantik“. This book has to be understood as more than just a historical study, it offers a fundamental political critique.

Schmitt understood political romanticism as a form of occasionalism that subjectifies the main factor of traditional occasionalist systems: God. He saw in romanticism the disintegration of traditional metaphysical and theological concepts. In his opinion, romantic subject treats the world as an occasion for his artistic productivity and is not capable of political and moral decisions. This means that romanticism becomes a metaphysical and political problem. In this paper I want to present an interpretation, according to which, Schmitt developed his understanding of political theology as a concrete opposition against political romanticism. Today scholars agree that political theology should be understood as the core of his entire work. One can understand the essence of political theology better by looking at it as a polemic against political romanticism. The analysis presented in this paper tries to show that one has to understand Schmitt's work as based on fundamental tension between what can be described as political romanticism and political theology.

Contemporary political thinkers have found the work of Schmitt very stimulating. This paper aims to show that by understanding political romanticism as one of his fundamental polemical opponents we can gain a better understanding of Schmitt and contemporary political reality.